

The Competency of Ethnic Children and Youth to Build Well-Being Communities for Chiang Mai Province's Indigenous Peoples in the Age of COVID-19

Wannapa Tongdaeng^{1*}

Pipat Tanakit^{*}

Atittaya Duangamphai^{**}

(Received Date: August 29, 2023, Revised Date : November 24, 2023, Accepted Date : December 4, 2023)

Abstract

This paper is a result of the project evaluation named "The Competency of Ethnic Children and Youth to Build Well-Being Communities for Chiang Mai Province's Indigenous Peoples in the Age of COVID-19", which was completed in 2021. The evaluation project has three main objectives: output evaluation, outcome evaluation, and impact evaluation. Furthermore, this evaluation study utilizes a combination of quantitative and qualitative research methods. Also, the research aims to study a sample of sixty individuals, comprising children, youth, and project mentors. In addition, the research instruments employed in this study included questionnaires, a focus group discussion, and participant observation. As a result, the research revealed three distinct outputs: firstly, the identification of highly skilled ethnic leaders capable of driving the development and progression of their groups; secondly, the establishment of an integrated mechanism to manage the project; and thirdly, the creation of learning spaces through their practical work experience. Furthermore, this study showed the importance of COVID-19, which had an effect on both outcomes and impacts. COVID-19 plays a significant role in three outcomes: 1) the creation and expansion of children and youth groups; 2) increased time for learning and understanding their community context, focusing on well-being and local wisdom; and 3) the utilization of social applications to implement the project. In addition, COVID-19 has also generated two favorable effects: firstly, it has facilitated the generation of income and the emergence of new employment opportunities through online marketing; secondly, it has provided a platform for businesses to showcase their products online, thereby preserving their local identity.

Keywords: Ethnic Children and Youth, Well-Being Promotion, The COVID-19 Crisis, Indigenous Peoples, Project Evaluation

^{*} Lecturer, Program of Social Development, School of Political and Social Science, University of Phayao,

^{**} Lecturer, Program of Public Innovation Administration, School of Political and Social Science, University of Phayao,

Email: atittaya.du@up.ac.th

^{1*} Corresponding author, Email: wannapa.to@up.ac.th, pipat.ta@up.ac.th

พลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะในชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในยุคโควิด-19

วรรณภา ทองแดง^{1*}พิพัฒน์ ธนาภิจ^{*}อติตยา ดวงอำไพ^{**}

(วันรับบทความ: 29 สิงหาคม 2566/ วันแก้ไขบทความ: 24 พฤศจิกายน 2566/ วันตอบรับบทความ: 4 ธันวาคม 2566)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้พัฒนาขึ้นภายใต้การประเมินโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการดำเนินโครงการฯ ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงประเมินผลแบบผสมผสานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยคือ เด็ก เยาวชน และพี่เลี้ยงโครงการ รวมจำนวน 60 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษา พบว่า ผลผลิตจากการดำเนินโครงการฯ เกิดขึ้นสามประการคือ ประการที่ 1 เกิดแกนนำและการพัฒนากลุ่มเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์ในพื้นที่ดำเนินโครงการ ประการที่ 2 เกิดกลไกเชิงบูรณาการในการขับเคลื่อนโครงการสุขภาวะชุมชน และประการที่ 3 เกิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการทำงานร่วมกัน ในขณะเดียวกัน คณะผู้วิจัยยังพบว่า ภายใต้สถานการณ์โควิด-19 ถือเป็นปัจจัยเร่งเชิงบวกที่ส่งผลให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบอย่างเชื่อมโยงกัน โดยผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการฯ คือ 1) เกิดการรวมกลุ่มและขยายกลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชน 2) เด็กและเยาวชนมีเวลาเพื่อศึกษาและตระหนักรู้เกี่ยวกับสุขภาวะและภูมิปัญญาของชุมชน และ 3) เด็กและเยาวชนมีการประยุกต์ใช้แอปพลิเคชันให้เป็นประโยชน์ระหว่างการทำโครงการฯ ในขณะเดียวกัน ผลกระทบจากการดำเนินโครงการฯ ก็พบว่าการแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นสถานการณ์ที่พลิกวิกฤตเป็นโอกาสให้แก่กลุ่มเด็ก เยาวชน และชุมชน อย่างน้อยสองประการคือ การสร้างอาชีพและรายได้จากการขายของออนไลน์ และการสร้างพื้นที่ในการนำเสนอสินค้าที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน

คำสำคัญ: เด็กและเยาวชนชาติพันธุ์, สร้างเสริมสุขภาวะ, วิกฤตโควิด-19, ชนเผ่าพื้นเมือง, การประเมินผลโครงการ

* อาจารย์สาขาวิชาพัฒนสังคม คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

** อาจารย์สาขาวิชาการจัดการนวัตกรรมการบริหาร คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, อีเมล: atittaya.du@up.ac.th

^{1*} ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, อีเมล: wannapa.to@up.ac.th, pipat.ta@up.ac.th,

บทนำ

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization หรือ WHO) ได้ให้ความหมายของ “สุขภาพ” หรือ “สุขภาวะ” ว่าหมายถึง “สภาวะแห่งความสมบูรณ์ทางร่างกาย จิตใจ และสภาวะทางสังคม มิใช่เพียงการปราศจากโรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น” ต่อมาในที่ประชุมสมัชชาขององค์การอนามัยโลก เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2541 ได้มีมติให้เพิ่มคำว่า “Spiritual Well-Being” หรือสภาวะทางจิตวิญญาณเข้าไปในคำจำกัดความของสุขภาพเพิ่มเติม ด้วยเหตุนี้ หากจะกล่าวถึงความหมายของสุขภาพหรือสภาวะให้ครบถ้วน จึงจำเป็นต้องพิจารณาคุณลักษณะที่ครอบคลุม 4 ประการ ได้แก่ (1) ภาวะทั่วไปของร่างกายและจิตใจจะต้องแข็งแรงสมบูรณ์ (2) มีสภาวะทางจิตวิญญาณ (3) จะต้องปราศจากโรค หรือความทุกข์ทรมาน และ (4) จะต้องเป็นผู้ที่สามารถดำรงตนและปฏิบัติการกิจต่าง ๆ ในสังคมได้เป็นปกติสุข (WHO, 2001)

ตลอดระยะเวลาห้าทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยได้วางนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศที่เน้นการสร้างเสริมสุขภาพเชิงรุกเป็นหลัก ประกอบกับบริบทสิ่งแวดล้อมโลกที่เปลี่ยนแปลง ทำให้โครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม และวิถีชุมชนเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จึงเป็นความท้าทายของประชาชนที่ต้องปรับตัวให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ รวมถึงกลุ่มประชากรที่เป็นชนเผ่าพื้นเมืองหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่กระจายตัวอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ด้วย กล่าวคือ ประเทศไทยมีชนเผ่าพื้นเมืองกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ อาศัยอยู่ในพื้นที่ 67 จังหวัด จำนวน 42 กลุ่มชาติ มีจำนวนประชากรกว่า 4,284,702 คน โดยเฉพาะทางภาคเหนือของประเทศไทยมีชนเผ่าพื้นเมืองอาศัยอยู่ตามชุมชนบนพื้นที่สูงจำนวนไม่น้อยกว่า 19 กลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชนเหล่านี้มีองค์ความรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งมีความมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ พัฒนาและสืบทอดวิถีชีวิต อัตลักษณ์และภูมิปัญญาของตนเอง แต่กลุ่มคนเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังเป็นผู้ด้อยโอกาสและเข้าไม่ถึงกระบวนการพัฒนาของรัฐ ด้วยเหตุนี้ จึงมีข้อจำกัดเรื่องสิทธิในการพัฒนาตนเอง จนก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรมในการดำรงวิถีชีวิต ไม่ได้รับการยอมรับเรื่องกรรมสิทธิ์ของชนเผ่าพื้นเมืองเท่าที่ควร ตลอดจนไม่มีนโยบายหรือมาตรการส่งเสริมปกป้องคุ้มครองสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองโดยตรง แม้รัฐบาลได้ให้การรับรองปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 และรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันในมาตรา 70 ที่ระบุว่า “รัฐพึงส่งเสริมและให้ความคุ้มครองชาวไทยกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ให้มีสิทธิดำรงชีวิตในสังคมตามวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมตามความสมัครใจได้อย่างสงบสุข ไม่ถูกรบกวน ทั้งนี้เท่าที่ไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของรัฐ หรือสุขภาพอนามัย” ก็ตาม (สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย, 2563)

สำหรับสถานการณ์และสภาพปัญหาด้านเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง ซึ่งเป็นที่มาของการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะในชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองจังหวัดเชียงใหม่อย่างน้อย 4 ประการ ดังนี้ (สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย, 2563)

ประการที่หนึ่ง การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างครอบครัวและชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองปัจจุบันมีสถิติการหย่าร้างสูงขึ้น สังคมชนเผ่าพื้นเมืองมีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเครือญาติเป็นสังคมปัจเจกมากขึ้น ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัว เช่น มีครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวมากขึ้น ครอบครัวพ่อแม่เลี้ยงเดี่ยว และมีการดำเนินชีวิตของครอบครัวที่ต้องแสวงหารายได้มากขึ้น ทำให้ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้เท่าที่ควร ส่งผลให้เด็กไม่ได้รับการดูแลที่เพียงพอและอาจถูกดึงดูดจากสิ่งจูงใจภายในครอบครัวโดยง่าย เช่น ดิจิทัลเกม ดิจิทัลเสพติด และแต่งงานก่อนวัยอันควร เป็นต้น

ประการที่สอง ระบบการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนของชนเผ่าพื้นเมือง การศึกษากระแสหลักที่ชนเผ่าพื้นเมืองได้รับอยู่ขณะนี้ใช้แต่ภาษาไทยเป็นสื่อในการเรียนการสอนโดยไม่คำนึงถึงฐานเดิมทางภาษาของเด็กทำให้เด็กเรียนด้วยความไม่เข้าใจ ไม่สามารถฝึกพัฒนาการคิดระดับสูงได้ อีกทั้งมีเนื้อหาสาระและหลักสูตรไม่เอื้อและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชนเผ่าพื้นเมือง ทำให้โรงเรียนและชุมชนขาดการประสานความร่วมมือในการสืบสานและต่อยอดภูมิปัญญา ภาษา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของท้องถิ่น ส่งผลให้เด็กขาดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง ขาดความมั่นใจ เรียนอย่างไม่เข้าใจ เบื่อเลิกเรียนกลางคัน ออกจากชุมชนเข้าสู่สังคมเมือง และส่วนใหญ่เป็นพลเมืองที่ไม่มีคุณภาพ

ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงในภาคเหนือของประเทศไทยที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการหยิบยื่นความช่วยเหลือด้านการพัฒนาจากรัฐและหน่วยงานภายนอกที่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนมากนัก และการพัฒนาส่วนใหญ่มักจะมุ่งเน้นส่งเสริมเป็นแต่ละด้าน บางโครงการเน้นการส่งเสริมการเกษตร และอีกบางโครงการเน้นด้านการศึกษา เป็นต้น จึงทำให้การพัฒนา มีลักษณะแยกส่วน และไม่ครอบคลุมด้านต่าง ๆ ของชีวิตและไม่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะในประเด็นด้านเด็กและเยาวชนก็ยังคงได้รับความสำคัญค่อนข้างน้อย

ประการที่สี่ การเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและสื่อสมัยใหม่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชนเผ่าพื้นเมืองและสร้างผลกระทบด้านลบต่อชุมชนบนพื้นที่สูงเป็นอย่างมาก เช่น โทรศัพท์ โทรศัพท์เคลื่อนที่ เป็นต้น กลายเป็นเครื่องมือทำลายและเป็นภัยคุกคามต่อการพัฒนาศักยภาพของเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง เนื่องจากมีเนื้อหาและช่องทางการสื่อสารบางส่วนที่ไม่ปลอดภัยและไม่สร้างสรรค์กับเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง และยังส่งผลทำให้เด็กและเยาวชนฯ ไม่ได้ใช้เวลาว่างในกิจกรรมที่มีประโยชน์ อีกทั้งยังลดโอกาสในการเรียนรู้และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้รู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงผู้ปกครองด้วย

จากเหตุผลและความเป็นมาข้างต้น เครือข่ายเด็กและเยาวชนต้นกล้าชนเผ่าพื้นเมือง (TKN) จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้ริเริ่มโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 ขึ้น โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนัก 6 ซึ่งเครือข่าย TKN นี้ล้วนประกอบไปด้วยบุคลากรที่มีประสบการณ์ด้านการบริหารจัดการโครงการในลักษณะนี้ค่อนข้างสูง เนื่องจากบุคลากรกลุ่มนี้ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับหน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่ายต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ในขณะเดียวกัน เครือข่าย TKN มีประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับภาคส่วนต่าง ๆ ในพื้นที่ กระทั่งมีความเข้าใจลึกซึ้งในวัฒนธรรมการทำงาน สามารถสื่อสารกันได้อย่างรวดเร็ว

และมีประสิทธิภาพ ดังนั้น โครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 จึงได้ออกแบบการทำงานให้สอดคล้องกับบริบทการทำงาน ของพื้นที่ โดยมีรูปแบบการทำงานสนับสนุน 3 ระดับ ประกอบด้วย (1) การสนับสนุนการเกิด โครงการย่อยที่ริเริ่มโดยเด็กและเยาวชน (2) การหนุนเสริมศักยภาพแกนนำเด็กและเยาวชน รวมถึงพี่เลี้ยงกลุ่มหรือเครือข่ายเด็กในด้านการบริหารจัดการโครงการและด้านการสื่อสาร และ (3) การเชื่อมร้อยเป็นขบวนเดียวกันในด้านเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งการขับเคลื่อนงานทั้งสามระดับนี้ สามารถช่วยส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมืองมีสุขภาพ และสุขภาวะที่ดีขึ้น ตลอดจนนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมและช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็ง ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาวได้ สำหรับเป้าหมาย ของการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 นั้น มีอยู่ 3 ประการ คือ (1) เพื่อส่งเสริมให้เด็กและเยาวชน ในชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองมีความตระหนักและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง มีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์และสามารถนำความรู้และประสบการณ์ปรับประยุกต์ใช้แก้ไขปัญหา สุขภาวะที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ (2) เพื่อหนุนเสริมให้เครือข่ายเด็กและเยาวชนต้นกล้าชนเผ่าพื้นเมือง เป็นกลไกหลักที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานสร้างสุขภาวะที่ดีในระดับชุมชนโดยแกนนำเครือข่าย TKN มีภาวะผู้นำ มีทักษะและศักยภาพในการบริหารจัดการโครงการเชิงผลสัมฤทธิ์ และ (3) เพื่อสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ประสบการณ์ในการทำงานซึ่งกันและกัน ท่ามกลาง กลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชน ผู้นำชุมชน และภาคีองค์กรเครือข่ายที่ทำงานกับเด็กและเยาวชนชน เผ่าพื้นเมือง รวมทั้งเพื่อประสานความร่วมมือทั้งในระดับพื้นที่และการผลักดันระดับนโยบาย ด้านสุขภาวะของเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง (สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรม ของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย, 2563)

จากหลักการเรื่องสุขภาวะและความเป็นมาของการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชน สร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 ข้างต้น จึงเป็นที่มาของ การประเมินผลโครงการฯ ในครั้งนี้ โดยคณะผู้วิจัยเป็นหนึ่งในทีมประเมินโครงการเพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาหน่วยจัดการประชากรกลุ่มเฉพาะ ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนัก 6 ได้พิจารณาและคัดเลือกให้คณะผู้วิจัยทำการประเมินผลรวมของการดำเนิน โครงการ (Summative Evaluation) โดยมีขอบเขตเนื้อหาของการประเมิน 3 ส่วน ได้แก่ (1) ผลผลิตของโครงการ หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นทันที ผลที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการดำเนินโครงการฯ แล้วเสร็จ (2) ผลลัพธ์ของโครงการ หมายถึง ผลที่เกิดจากผลผลิตที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อกลุ่มเป้าหมายและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการฯ และ (3) ผลกระทบของโครงการ หมายถึง ผลที่ตามมาหลังจากมีผลผลิตของโครงการฯ ที่สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของ ชาวไทยภูเขาในประเทศไทย หน่วยจัดการที่ 5 ได้ดำเนินโครงการฯ จนแล้วเสร็จ แม้ในช่วงเวลา ดังกล่าวต้องเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) แต่หน่วยจัดการที่ 5 ก็สามารถขับเคลื่อนโครงการฯ ให้สำเร็จลุล่วง ดังนั้น จึงเป็นที่มาและ ความสำคัญที่นำเข้าสู่กระบวนการวิจัยเพื่อประเมินผลโครงการฯ ดังกล่าว

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

เพื่อประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ จากการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชน สร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา คือ การประเมินผลโครงการพลังเด็กและเยาวชน สร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2564 ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนหลักคือ (1) การประเมินผลผลิต ได้แก่ การเกิดแกนนำและการพัฒนากลุ่มเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์ในพื้นที่ดำเนินโครงการ, การเกิดกลไกเชิงบูรณาการในการขับเคลื่อนโครงการสุขภาวะชุมชน และการเกิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการทำงานร่วมกัน (2) การประเมินผลลัพธ์ ได้แก่ การตระหนักรู้เกี่ยวกับสุขภาวะและภูมิปัญญาชุมชน, เกิดการรวมกลุ่มและขยายกลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชน และการประยุกต์ใช้แอปพลิเคชันให้เป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารในการดำเนินโครงการ และ (3) การประเมินผลกระทบ ได้แก่ การสร้างอาชีพและรายได้ รวมถึงการสร้างพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ชุมชน

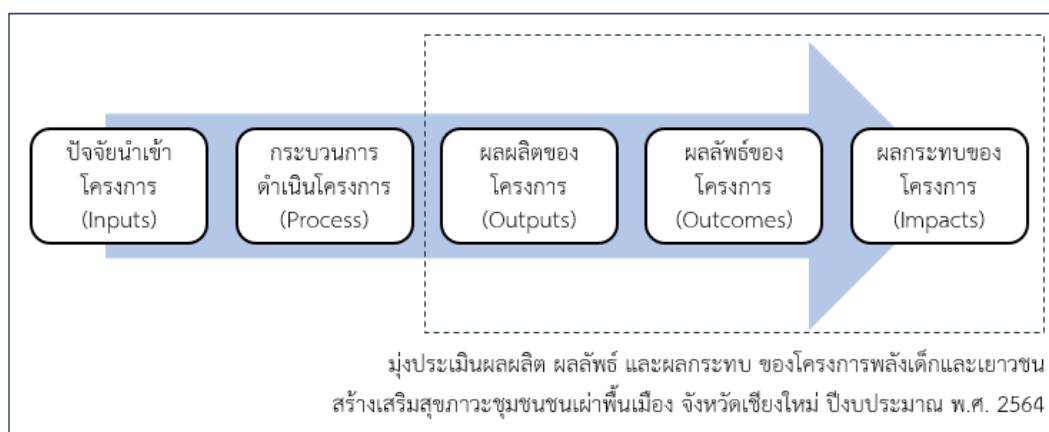
ขอบเขตด้านประชากร คือ เด็ก เยาวชน และพี่เลี้ยงโครงการพลังเด็กและเยาวชน สร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 ในพื้นที่ 2 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอแม่วาง จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ บ้านห้วยตอง, บ้านขุนวิน, บ้านหนองมณฑา และบ้านห้วยอีค่าง และ อำเภอจอมทอง ได้แก่ บ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ รวมจำนวนทั้งสิ้น 60 คน

ขอบเขตด้านเวลา คือ ระยะเวลาในการประเมินโครงการพลังเด็กและเยาวชน สร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2564 ระหว่างเดือนมกราคม ถึง ธันวาคม พ.ศ. 2565

ขอบเขตด้านสถานที่ คือ ชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองในจังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอแม่วาง จำนวน 4 ชุมชน และอำเภอจอมทอง จำนวน 1 ชุมชน

วิธีการวิจัย

การประเมินผลโครงการฯ นี้ เป็นการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับการประเมินผลรวมหลังจากดำเนินโครงการเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว (Summative Evaluation) ซึ่งครอบคลุมสาระสำคัญในส่วนของ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการฯ ตลอดจนการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยจัดการในพื้นที่ กลุ่มเป้าหมาย และภาคีเครือข่ายในระดับโครงการย่อยทั้ง 5 พื้นที่ ในอำเภอแม่วางและอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อนำผลการประเมินไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุง พัฒนา และต่อยอดการดำเนินงานด้านสุขภาวะที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อไป (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการประเมินผลโครงการ

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 60 คน ประกอบด้วย เด็กและเยาวชนที่มีอายุระหว่าง 7-25 ปี จำนวน 55 คน และพี่เลี้ยง จำนวน 5 คน จาก 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านห้วยตอง, บ้านขุนวิน, บ้านหนองมณฑา, บ้านห้วยอีค่าง และบ้านขุนแปะ อำเภอแม่วางและอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) กับเด็กและเยาวชนและพี่เลี้ยงในโครงการฯ จากทั้ง 5 โครงการ เพื่อเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคคลที่ดำเนินกิจกรรมอยู่ทุกขั้นตอนภายใต้แต่ละโครงการย่อยจริง

เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลและตอบวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ คือ การประเมินผลผลิต, การประเมินผลลัพธ์ และการประเมินผลกระทบของโครงการฯ ซึ่งเครื่องมือทุกชนิดในการวิจัยนี้ได้รับการตรวจสอบความเชื่อมั่นและผ่านการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา เรียบร้อยแล้ว

เกณฑ์การประเมินระดับคะแนนและการประเมินค่าในเชิงปริมาณ แบ่งออกได้ 5 ระดับ ดังนี้

ตารางที่ 1 ระดับคะแนนและการประเมินค่าในการประเมินโครงการ

ระดับคะแนน	การประมาณค่า
5 คะแนน เท่ากับ มากที่สุด	4.21 – 5.00 เท่ากับ มากที่สุด
4 คะแนน เท่ากับ มาก	3.41 – 4.20 เท่ากับ มาก
3 คะแนน เท่ากับ ปานกลาง	2.61 – 3.40 เท่ากับ ปานกลาง
2 คะแนน เท่ากับ น้อย	1.81 – 2.60 เท่ากับ น้อย
1 คะแนน เท่ากับ น้อยที่สุด	1.00 – 1.80 เท่ากับ น้อยที่สุด

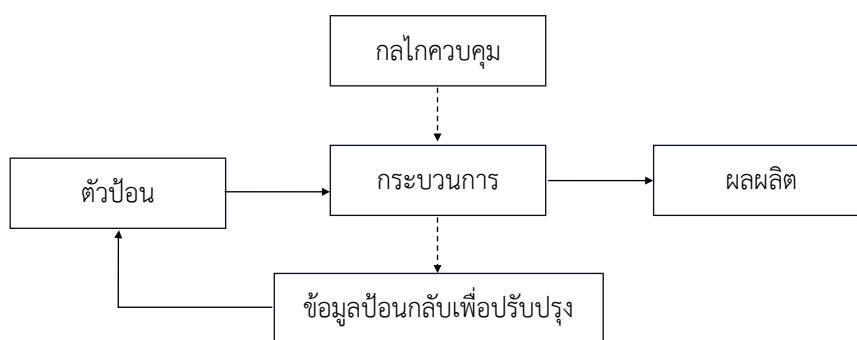
การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยนี้เป็นการประเมินโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 จำนวน 5 โครงการ ในพื้นที่ 2 อำเภอคือ อำเภอแม่วาง และอำเภอจอมทอง โดยใช้วิธีการประเมินเชิงระบบและกระบวนการถอดบทเรียน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสนทนากลุ่มและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม อย่างไรก็ตาม เนื่องจากโครงการดังกล่าวนี้ ได้ดำเนินการขึ้นในช่วงที่เกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 ดังนั้น เพื่อให้ได้มาซึ่งผลการประเมินที่มีความถูกต้องและครบถ้วน คณะผู้วิจัยจึงกำหนดแนวทางการประเมินที่ครอบคลุมถึงสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกโครงการ โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แนวคิดทฤษฎีระบบ และแนวคิดการประเมินโครงการดังต่อไปนี้

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยมีการอธิบายความหมายจากนักวิชาการหลายท่าน อาทิ Redfield (1953), Darwin (1859), Luhmann (1982), Haferkamp & Smelser (1992) กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ความสำคัญในเรื่องของช่วงเวลา ทิศทาง และระดับของการเปลี่ยนแปลงในสังคมใด ๆ ก็ตาม การเปลี่ยนแปลงมีส่วนประกอบ 3 ส่วน ที่มีความสัมพันธ์กัน คือ (1) โครงสร้างของการเปลี่ยนแปลง (2) กระบวนการและกลไกของการเปลี่ยนแปลง และ (3) ทิศทางของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากสังคมชาวบ้าน (Folk) เปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมเมือง (Urban) โดยจะมีความเกี่ยวข้องกับประชากร พฤติกรรมของสมาชิกในสังคม โครงสร้างสังคมและแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและแบบแผนทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นลำดับขั้นตอน จากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง จากสังคมที่มีรูปแบบเรียบง่ายไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนมากขึ้น และตั้งอยู่บนสมมติฐาน 5 ด้าน คือ (1) การเปลี่ยนแปลงเป็นกฎธรรมชาติ (2) การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลา (3) การเปลี่ยนแปลงมีลักษณะต่อเนื่อง (4) การเปลี่ยนแปลงเป็นแบบเดียวกัน และ (5) การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่จำเป็น ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในด้านสังคม อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เพราะการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นพลวัต ส่งผลต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมใหม่ที่เกิดขึ้น แต่ผลของการเปลี่ยนแปลงอาจจะดีขึ้นหรือแย่ลงก็ได้

ดังนั้น งานวิจัยเชิงประเมินนี้ จึงได้ประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในการอธิบายสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ว่าเป็นเสมือนปัจจัยเร่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในมิติต่าง ๆ ซึ่งมีได้ส่งผลทำให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบในเชิงลบเท่านั้น แต่ยังคงส่งผลทำให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบในเชิงบวกได้ด้วย เพราะฉะนั้นแนวคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จึงสามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์บริบททางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองทั้ง 5 พื้นที่ที่จัดทำโครงการฯ ได้ ทั้งนี้ เพื่อที่จะทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการดำเนินโครงการในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ว่าชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด

ทฤษฎีระบบ (system theory) ตามแนวทางการวิเคราะห์ของ Von Bertalanffy (2010) มีความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก เนื่องจากองค์ประกอบหรือสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์กัน เพื่อให้การดำเนินงานของความสัมพันธ์นี้เชื่อมโยงกันเป็นกระบวนการ หรือเป็นวิธีการเชิงระบบ ซึ่งจะร่วมกันดำเนินงานอย่างผสมผสานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ องค์ประกอบของระบบมี ดังนี้ (1) ปัจจัยนำเข้า (input) คือจุดมุ่งหมาย ทรัพยากร หรือปัญหาต่าง ๆ (2) กระบวนการ (process) คือขั้นตอนการดำเนินงาน และ (3) ผลลัพธ์ (output) คือผลงานหรือผลผลิตที่เกิดขึ้นจากส่วนวิธีการเชิงระบบ (systematic approach) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การจัดการระบบเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยทั้ง 3 องค์ประกอบข้างต้น จะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบ และจะขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปไม่ได้ ในขณะเดียวกัน ทั้ง 3 องค์ประกอบดังกล่าว ก็มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกด้วย (ภาพที่ 2)

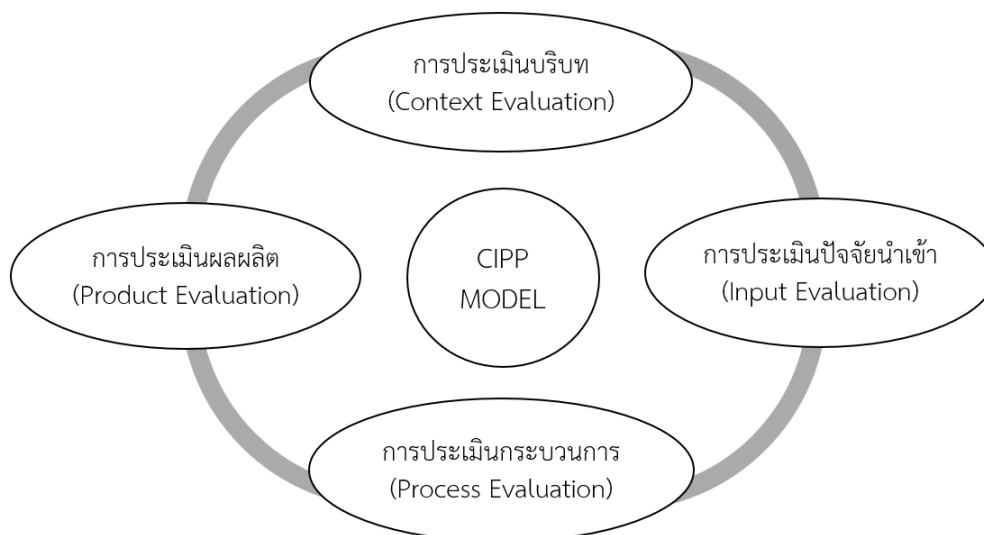

ภาพที่ 2 องค์ประกอบของทฤษฎีระบบ

ดังนั้น งานวิจัยเชิงประเมินในครั้งนี้ จึงได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดเชิงระบบ เพื่อประเมิน ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากการดำเนินงานตามโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุข ภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 ที่ประกอบด้วย 5 โครงการย่อย ในพื้นที่อำเภอแม่วางและอำเภอดอยหล่อ โดยผลผลิตของโครงการ ครอบคลุมถึงผลที่เกิดขึ้นทันที ผลที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการดำเนินโครงการฯ แล้วเสร็จ ผลลัพธ์ของโครงการ ครอบคลุมถึงผลที่เกิดจาก ผลผลิตที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มเป้าหมายและผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับโครงการฯ และผลกระทบของโครงการ ครอบคลุมถึงผลที่ตามมาหลังจากมีผลผลิตของโครงการฯ โดยอาจเป็น ผลที่เกิดขึ้นในเชิงปริมาณหรือเชิงคุณภาพก็ได้ ซึ่งผลการศึกษาทั้ง 3 ส่วนข้างต้น เกิดขึ้นระหว่าง สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงมีแนวทางการวิเคราะห์เชื่อมโยง ผลการประเมิน กับ สภาพแวดล้อมภายนอกของโครงการ ที่ได้กลายเป็นปัจจัยแทรกและกระตุ้น ให้เกิดผลการประเมินแต่ละส่วนที่แตกต่างไปจากกรอบการดำเนินโครงการก่อนที่จะเผชิญกับ สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 และผลการอภิปรายดังกล่าวจะนำไปสู่ข้อค้นพบที่สามารถ ใช้เป็นข้อมูลป้อนกลับ (feedback) เพื่อการปรับปรุง พัฒนา หรือต่อยอดการดำเนินโครงการพลัง เด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง ทั้งในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

แนวคิดการประเมินโครงการ

กรอบการประเมินโครงการตัวแบบการประเมินผล CIPP Model ซึ่งคิดค้นและพัฒนาขึ้นโดย Stufflebeam ตัวแบบการประเมินผล CIPP นี้ เป็นการประเมินและตรวจสอบความสอดคล้อง ความเหมาะสม และความสัมพันธ์ในภาพรวมของโครงการ ซึ่งเริ่มตั้งแต่บริบท (context) ปัจจัยนำเข้า (input) กระบวนการ (process) และผลผลิต (product) ตามลำดับ (เยาวดี รางชัยกุล วิบูลย์ศรี, 2549) ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 กรอบการประเมินโครงการตัวแบบการประเมินผล CIPP Model

จากภาพข้างต้น อธิบายได้ว่า (1) การประเมินบริบท (context evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้มาซึ่งเหตุผลเพื่อช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของโครงการ โดยจะเน้นในด้านความสัมพันธ์เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม ความต้องการ และเงื่อนไขที่เป็นจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อม นอกจากนี้ ยังช่วยในการวิเคราะห์ปัญหา เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานที่จะเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจ (2) การประเมินปัจจัยนำเข้า (input evaluation) เป็นการจัดหาข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจความเหมาะสมของแผนงานต่าง ๆ ที่จัดขึ้น โดยพิจารณาว่าข้อมูลนั้น ๆ มีส่วนช่วยให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งมักเป็นการประเมินในด้านต่าง ๆ อาทิ ความสามารถของหน่วยงานหรือตัวแทนในการจัดโครงการ ยุทธวิธีที่ใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ของโครงการ และการได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้โครงการดำเนินงานไปได้ เช่น หน่วยงานที่ช่วยเหลือ เวลา เงินทุน อาคารสถานที่ อุปกรณ์ และเครื่องมือ เป็นต้น (3) การประเมินกระบวนการ (process evaluation) เป็นการประเมินเพื่อให้ได้ข้อมูลป้อนกลับแก่ผู้รับผิดชอบโครงการ ทั้งนี้ เพื่อแสวงหาและทำนายข้อบกพร่องของกระบวนการหรือการดำเนินงานตามขั้นตอนที่วางไว้ เพื่อรวบรวมข้อมูลสำหรับผู้ตัดสินใจระดับนโยบาย และเพื่อเป็นรายงานผลด้านการปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และ (4) การประเมินผลผลิต (product evaluation) เป็นการตรวจสอบประสิทธิผลของโครงการ โดยเฉพาะความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์กับผลลัพธ์ที่ได้ ซึ่งเกณฑ์มาตรฐานที่ใช้ตัดสิน อาจกำหนดขึ้นเองหรืออาศัยเกณฑ์ที่บุคคลหรือหน่วยงานอื่นกำหนดก็ได้

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้อาศัย CIPP Model เพื่อประเมินผลการดำเนินงานของทั้ง 5 โครงการย่อย โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการจัดทำโครงการไปจนถึงขั้นตอนการประเมินผล รวมถึงเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อเสนอแนะสำหรับการกำหนดปัจจัยนำเข้าและกระบวนการดำเนินงาน อันนำไปสู่การเกิดผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ยิ่งไปกว่านั้น การประยุกต์ใช้ CIPP Model ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังช่วยให้สามารถวิเคราะห์และประเมินบริบทของโครงการ โดยเฉพาะปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานทั้งในส่วนของ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ เพราะเหตุนี้ CIPP Model จึงเป็นอีกหนึ่งเครื่องมือที่คณะผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการประเมินผลโครงการฯ ภายใต้วิกฤตการณ์โควิด-19 เพื่อค้นหาว่าอะไรคือโอกาสที่ทั้ง 5 ชุมชนมองเห็น ช่างชิง และพลิกวิกฤตให้กลายเป็นโอกาสได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การประเมินผลโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะในชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองจังหวัดเชียงใหม่ในยุคโควิด-19 นี้ คณะผู้วิจัยได้ทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและพบว่า ผลการศึกษาของ ปวลักษณ์ สุรัสวดี (2566) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ถอดบทเรียนนักรบการละครประยุกต์: กระบวนการละครเยาวชนฐานชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้จิตสำนึกร่วมและอัตลักษณ์จากเรื่องเล่าของเยาวชน” ปรากฏผลการศึกษาว่า การใช้ละครประยุกต์เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้แก่เยาวชน ถือเป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างอัตลักษณ์และจิตสำนึกร่วมให้แก่เยาวชนได้ เนื่องจากเยาวชนสามารถสะท้อนความคิดร่วมสร้างเรื่องเล่า ศึกษาประเด็นปัญหาต่าง ๆ รวมถึงได้ทำความเข้าใจชุมชนไปพร้อม ๆ กัน นอกจากนี้ ละครประยุกต์ยังสามารถนำมาปรับใช้ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้อื่น ๆ ได้อีกด้วย ซึ่งความสำเร็จในการสร้างจิตสำนึกร่วมและอัตลักษณ์จากเรื่องเล่าดังกล่าว เกิดขึ้นจากการที่เยาวชนรู้จักทุนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ แล้วเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเพื่อพัฒนาทักษะผ่านการแสดงสถานการณ์ของตัวละคร ตลอดจนการทบทวนและสะท้อนการเรียนรู้หลังจากที่ได้ดำเนินกิจกรรม จะเห็นได้ว่าผลการศึกษาเรื่องนี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดกระบวนการเสริมพลังเด็กและเยาวชนให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์การทำงานและการตระหนักรู้ร่วมกันได้ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับสุขภาวะและภูมิปัญญาของชุมชน เช่นเดียวกันกับผลการศึกษาของ เอกชัย ทวีปวรชัย (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางอนุรักษ์พิธีกรรมทางความเชื่อของชาติพันธุ์เมี่ยนในประเทศไทย: การวิเคราะห์สวอด” ที่ประกอบด้วย จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ซึ่งเป็นอีกหนึ่งกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการวิเคราะห์บริบทชุมชนได้ พิจารณาได้จากผลการศึกษาในเรื่องดังกล่าวที่พบว่า จุดแข็ง (Strengths) คือชาติพันธุ์เมี่ยนให้ความสำคัญกับพิธีกรรมทางความเชื่อของตน มีหน่วยงานอนุรักษ์วัฒนธรรมอิวเมี่ยน ในขณะที่ จุดอ่อน (weaknesses) คือชาติพันธุ์เมี่ยนยังขาดระบบการอนุรักษ์และสืบทอดทางวัฒนธรรม เนื่องจากชาวเมี่ยนไม่สามารถอ่านตำราประกอบพิธีกรรมได้ รวมถึงชาวเมี่ยนรุ่นใหม่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในด้านพิธีกรรม ส่วนโอกาส (opportunities) คือชาวเมี่ยนในต่างประเทศมีการประกอบพิธีกรรมที่คล้ายกัน ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในยุคปัจจุบันช่วยให้ชาวเมี่ยนสามารถเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้อย่างสะดวกรวดเร็วมากขึ้น ในขณะที่อุปสรรค (Threats) คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน โดยเฉพาะปัจจัยทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่กลายเป็นประเด็นท้าทายของการอนุรักษ์พิธีกรรมของชาวเมี่ยน

นอกจากนี้ การขับเคลื่อนประเด็นเรื่องสุขภาวะและความตระหนักรู้อัตลักษณ์ของชุมชนในกลุ่มเด็กและเยาวชนนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีที่ปรึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยหนุนเสริม ดังที่ ชานนท์ โกมลมาลย์ และคณะ (2562) ได้ศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมให้ท้องถิ่นสนับสนุนสภาเด็กและเยาวชน และกลุ่มเด็กและเยาวชนริเริ่มทำกิจกรรมสร้างสรรค์และแก้ไขปัญหาในชุมชนสังคมของตนเอง” และได้ชี้ให้เห็นว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์ของสภาเด็กและเยาวชน ซึ่งปัจจัยที่กระตุ้นให้ท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนงานของกลุ่มเด็กและเยาวชนคือ ผู้บริหารท้องถิ่นมองว่าหากตนเองมีวิสัยทัศน์และนโยบายด้านทรัพยากรมนุษย์ที่สามารถสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มเด็กและเยาวชน ย่อมจะช่วยให้สภาเด็กและเยาวชนมีความเข้มแข็ง ในขณะเดียวกันการมีแหล่งทุนภายนอกที่สนับสนุนงานด้านเด็กและเยาวชน รวมถึงการมีพี่เลี้ยงสภาเด็กและเยาวชนที่มีบทบาทในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงก็จะช่วยนำพาให้กระบวนการพัฒนาเด็กและเยาวชนเกิดความยั่งยืนต่อไปได้ เช่นเดียวกันกับผลการศึกษาของ ธาดา วรรณปิยกุล, ทองอินทร์ ไหวดี, สิงหา จันทริยวงศ์, และ ปิยศักดิ์ สีดา (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “บวร เพื่อการดูแลสุขภาพตนเองของชาติพันธุ์ไทย-ลาว หลังสถานการณ์โควิด-19” เนื่องจากสถาบันทางสังคม ที่ประกอบด้วย บ้าน วัด และโรงพยาบาล (บวร) นี้ ถือเป็นกลไกสำคัญของการขับเคลื่อนกระบวนการดูแลสุขภาพตนเองของคนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ที่ยิ่งต้องมีการรณรงค์ให้ประชาชนมีค่านิยมของการดูแลสุขภาพตนเอง ผ่านกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจารีตประเพณีในชุมชน โดยมีสถาบันทางสังคมอย่าง บ้าน วัด และโรงพยาบาล เป็นกลไกการขับเคลื่อนงานและหมุนเวียนกิจกรรมด้านการป้องกันและควบคุมโรค การส่งเสริมสุขภาพ การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพอย่างเป็นระบบซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะจากงานวิจัยของ วชิรินทร์ คำสา, วรรณรัตน์ ลาวัณ, และ สมสมัย รัตนกริธากุล (2564) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดหัวใจในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เป็นกลุ่มเสี่ยงในจังหวัดตาก” โดยข้อเสนอแนะระบุไว้อย่างชัดเจนว่าบุคลากรด้านสาธารณสุขควรพัฒนาโปรแกรมการเสริมสร้างพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดหัวใจในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เป็นกลุ่มเสี่ยง ด้วยวิธีการเพิ่มการรับรู้ความสามารถแห่งตน ร่วมกับการส่งเสริมให้ครอบครัวและเครือข่ายทางสังคมมีส่วนร่วมในการสนับสนุนพฤติกรรมการป้องกันโรคเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีพฤติกรรมที่เหมาะสมและลดอัตราการเกิดโรคหลอดเลือดหัวใจยิ่งไปกว่านั้น ชุมชนยังสามารถนำแนวทางปฏิบัติด้านการดูแลสุขภาพที่สอดคล้องกับจารีตประเพณี ความเชื่อ และศาสนา มาปรับใช้ได้ ดังเช่นผลการศึกษาเรื่อง “กระบวนการแก้ไข ป้องกัน และฟื้นฟู การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ของกลุ่มชาติพันธุ์ อ่าเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์” โดย สราวุฒย์ วิจิตรปัญญา, พระศรีพัชโรดม, พระครูสิริพัชรโสภิต, พระปลัดธนเดช สมจิตโต พระมนูศักดิ์ อุตตโม, นิตกรวิซูมา และ ธนกร ตรกมลกานต์ (2565) ที่พบว่า ชุมชนสามารถปรับใช้หลักไตรลักษณ์ หลักไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ และปัญญาภาวนา ในการรักษาสุขภาพทางร่างกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กัน

อย่างไรก็ดี กระบวนการผลักดันพลังเด็กและเยาวชนเพื่อขับเคลื่อนการสร้างเสริมสุขภาวะในชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง นับตั้งแต่เกิดการแพร่ระบาดโควิด-19 เป็นต้นมานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการดำเนินงานให้มากขึ้น เพราะจะช่วยพลิกวิกฤตให้กลายเป็นโอกาสแก่กลุ่มเด็ก เยาวชน และชุมชนได้ ไม่ว่าจะเป็น การรวมกลุ่ม การติดต่อประสานการทำงานทั้งภายในและภายนอกชุมชน การพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ และการเผยแพร่สินค้าทางวัฒนธรรมที่อาศัยแพลตฟอร์มออนไลน์ต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พงษ์ วิเศษสังข์ (2554) เรื่อง “เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม” กล่าวคือ การสื่อสารผ่านเทคโนโลยีที่ทันสมัยนั้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างคาดไม่ถึง เนื่องจากเทคโนโลยีถูกนำมาใช้เพื่อกระชับและสร้างความสัมพันธ์กับคนแปลกหน้า อันถือเป็นปรากฏการณ์ปกติในสังคมปัจจุบัน อีกทั้งคู่มือสื่อสารยังพยายามโน้มน้าวให้เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน โดยเลือกใช้ภาษาที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น เทคโนโลยีการสื่อสารยุคสมัยใหม่ จึงส่งผลทำให้มนุษย์ที่เป็นสัตว์สังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก เพราะผู้คนส่วนใหญ่นิยมสื่อสารผ่านเทคโนโลยีกับคนแปลกหน้าขึ้นด้วยเหตุนี้เอง การมุ่งปรับใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะในชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองจังหวัดเชียงใหม่ ในยุคโควิด-19 จึงนับเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยพลิกวิกฤตให้กลายเป็นโอกาสต่อกลุ่มเด็กและเยาวชน นั่นเอง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย แบ่งเนื้อหาออกได้ 3 ส่วน คือ ผลการประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของโครงการฯ ซึ่งมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

การประเมินผลผลิตของโครงการ จากการสัมภาษณ์พี่เลี้ยง การสนทนากลุ่มกับเด็กและเยาวชน และการสังเกตผลการดำเนินงานของกลุ่มตัวอย่างแล้ว พบว่า หลังจากดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่เสร็จสิ้นแล้ว ปรากฏผลผลิตใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ (1) เกิดแกนนำและการพัฒนากลุ่มเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์ในพื้นที่ดำเนินโครงการ (2) เกิดกลไกเชิงบูรณาการในการขับเคลื่อนโครงการสุขภาวะชุมชน และ (3) เกิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการทำงานร่วมกัน โดยเมื่อพิจารณารายละเอียดของผลผลิตของโครงการฯ ยิ่งทำให้เห็นว่า ผลการประเมินในเชิงปริมาณที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถาม อยู่ในระดับมากทุกรายการ เนื่องจากพื้นที่ดำเนินโครงการทั้ง 5 หมู่บ้าน ล้วนส่งเสริมให้เกิดผลผลิตของโครงการ ดังต่อไปนี้ (1) เด็กและเยาวชนได้ทำโครงการและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ($\bar{x}=4.13$, $S.D.=0.72$), (2) เด็กและเยาวชนมีการบอกต่อเรื่องการทำโครงการ ($\bar{x}=3.98$, $S.D.=0.95$), (3) เด็กและเยาวชนมีตารางการทำโครงการที่ชัดเจน ($\bar{x}=3.85$, $S.D.=0.86$), (4) เด็ก เยาวชน และพี่เลี้ยง มีการสรุปผลการทำโครงการ ($\bar{x}=4.17$, $S.D.=0.85$), และ (5) มีตัวแทน สสส. เข้ามากำกับ ดูแล และติดตามการทำงาน ($\bar{x}=4.10$, $S.D.=0.84$) ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ผลการประเมินผลผลิตของโครงการ

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ผลการประเมิน
การประเมินผลผลิตของโครงการ	4.05	0.72	มาก
1. เด็กและเยาวชนได้ทำโครงการและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน	4.13	0.81	มาก
2. เด็กและเยาวชนมีการบอกต่อเรื่องการทำโครงการ	3.98	0.95	มาก
3. เด็กและเยาวชนมีตารางการทำโครงการที่ชัดเจน	3.85	0.86	มาก
4. เด็ก เยาวชน และพี่เลี้ยง มีการสรุปผลการทำโครงการ	4.17	0.85	มาก
5. มีตัวแทน สสส. เข้ามากำกับ ดูแล และติดตามการทำงาน	4.10	0.84	มาก

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังพบปัจจัยสำคัญของผลการประเมินผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการ อันเนื่องมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับเด็ก เยาวชน และพี่เลี้ยง ว่าการบริหารจัดการโครงการในช่วงการแพร่ระบาดโควิด-19 นั้น ส่งผลทำให้ไม่สามารถดำเนินงานได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด จึงจำเป็นต้องขยายระยะเวลาออกไป อีกทั้งยังจำเป็นต้องมีการประสานงานที่รักษาระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) และยกเลิกในบางกิจกรรม อาทิ การจัดประชุม หรือการจัดเวทีต่าง ๆ กระนั้น ผลลัพธ์และผลกระทบดังกล่าวก็ไม่ได้มีเพียงผลกระทบเชิงลบเท่านั้น ทั้งนี้เพราะ แม้จะต้องดำเนินโครงการภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 แต่กลับกระตุ้นให้เกิดผลลัพธ์และผลกระทบของโครงการในเชิงบวกได้ในขณะเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็น การปรับเปลี่ยนกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างการคิด วิเคราะห์ และออกแบบสิ่งใหม่อย่างสร้างสรรค์มากกว่าเดิม การเพิ่มระดับปฏิสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ โดยเฉพาะระหว่างในครอบครัวและประชาชนในชุมชน ที่มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในจุดที่แตกต่างกันออกไป เช่น การร่วมสังเกต การให้ข้อคิดเห็นหรือคำปรึกษา และการร่วมลงมือปฏิบัติในบางกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น

ผลการประเมินผลลัพธ์ของโครงการ จากการสัมภาษณ์พี่เลี้ยง การสนทนากลุ่มกับเด็กและเยาวชน และการสังเกตผลการดำเนินงานของกลุ่มตัวอย่างแล้ว พบว่า หลังจากดำเนินโครงการฯ แล้วเสร็จในพื้นที่เกิดผลลัพธ์ใน 3 ประเด็นหลักคือ

1. เด็กและเยาวชนมีเวลาเพื่อศึกษาและตระหนักรู้เกี่ยวกับสุขภาพและภูมิปัญญาของชุมชน

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ซึ่งถือเป็นวิกฤตที่นำไปสู่การสร้างเงื่อนไขสำคัญสองประการคือ เงื่อนไขที่หนึ่ง การสร้างระยะห่างทางสังคมที่ลดการรวมตัวในระยะใกล้ และการสื่อสารในรูปแบบของการเผชิญหน้า และเงื่อนไขที่สอง การลดบทบาทการทำงานลงของสถาบันการศึกษาทั้งในและนอกชุมชนที่เด็กและเยาวชนกำลังเข้าร่วม โดยทั้งสองเงื่อนไขดังกล่าว ส่งผลทำให้มีเวลาเพิ่มขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับสภาวะการณ์ปกติที่เด็กและเยาวชนต้องอยู่ในสถานศึกษา เนื่องจากในช่วงเวลาของการแพร่ระบาดโควิด-19 เด็กและเยาวชนมีเวลาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับครอบครัวและชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษา

และการสร้างความตระหนักรู้ด้านสุขภาวะ ที่สอดคล้องกับเนื้อหาของโครงการฯ ในแต่ละชุมชน ดังนี้ บ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง ให้ความสนใจกับการพัฒนาทักษะเรื่องการอนุรักษ์ สืบสานและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอผ้า และการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ในขณะที่ บ้านหนองมณฑา บ้านห้วยอีค่าง และบ้านขุนวิน ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง ให้ความสนใจกับการเลี้ยงสุกร การเลี้ยงไก่ และการปลูกผักปลอดสารเคมีเพื่อบริโภคในครัวเรือน รวมถึงบ้านขุนแปะ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง เด็กและเยาวชนมีบทบาทอย่างสำคัญในการสร้างความตระหนัก ในเรื่องการจัดการขยะภายในชุมชน

2. เกิดการรวมกลุ่มและขยายกลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชน

ผลจากการดำเนินโครงการในภาพรวม พบว่า แกนนำเด็กและเยาวชนจาก 5 โครงการ ได้นำความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการบริหารจัดการโครงการด้านสุขภาวะในชุมชน ไปขยายผลต่อเด็กและเยาวชนกลุ่มอื่น ๆ ที่มีความสนใจ ทั้งการสื่อสารในรูปแบบออฟไลน์ เช่น ในโรงเรียน ในชุมชน และศาลาประชาคมประจำหมู่บ้าน และรูปแบบออนไลน์ เช่น แอปพลิเคชันไลน์ และเฟซบุ๊ก ซึ่งผลที่เกิดขึ้นในลำดับต่อมาคือ เริ่มมีเด็กและเยาวชนกลุ่มอื่น ๆ ในโรงเรียนและชุมชนแสดงความสนใจ และเข้ามามีส่วนร่วมในบางกิจกรรมที่พัฒนาต่อยอดมาจาก ผลการดำเนินโครงการ เนื่องจากเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้เริ่มเล็งเห็นว่าการทำกิจกรรมดังกล่าว เป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

จากผลลัพธ์ข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าโควิด-19 มีส่วนอย่างมีนัยสำคัญ ที่เป็นทั้งเงื่อนไข และตัวเร่งให้เกิดการพัฒนาและขยายกลุ่มแกนนำเยาวชนในพื้นที่ กล่าวคือ งานวิจัยพบว่า โครงการดังกล่าวพัฒนาขึ้นในช่วงเวลาที่เด็กและเยาวชนมีข้อจำกัดในการเคลื่อนย้าย ออกนอกพื้นที่ อีกทั้ง มีเด็กและเยาวชนอีกจำนวนหนึ่งถูกบังคับให้กลับบ้านด้วยสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เงื่อนไขดังกล่าว จึงเป็นที่มาที่ทำให้เด็กและเยาวชนที่มีความสนใจร่วมกัน ในการศึกษาและพัฒนาชุมชนของตนเองภายใต้โครงการทั้ง 5 โครงการ รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่ม และใช้ทักษะ ความรู้ ความสามารถ เพื่อช่วยกันขับเคลื่อนงาน นอกจากนี้ เด็กและเยาวชนยังเรียนรู้ และพัฒนาความสามารถในการใช้เครื่องมือสื่อสารและแอปพลิเคชันต่าง ๆ ในการขยายผล กลุ่มเป้าหมายที่ก้าวข้ามข้อจำกัดที่โควิด-19 สร้างขึ้น นอกจากนี้ โควิด-19 ยังเป็นเงื่อนไขสำคัญ ในเชิงตัวเร่งที่หนุนเสริมให้เด็กและเยาวชนในชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะผู้กระทำการหลัก ซึ่งครั้งหนึ่งเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้เคยถูกมองว่าเป็นกลุ่มที่มีส่วนร่วมน้อยจนถึงขาดการมีส่วนร่วม ทั้งในเชิงการแก้ไขปัญหา การพัฒนา และการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชุมชน แต่จะเห็นได้ว่า ด้วยผลกระทบส่วนหนึ่งจากโควิด-19 จึงทำให้เด็กและเยาวชนเกิดการรวมตัวกันอีกครั้ง ในระดับชุมชน เพื่อจัดตั้งกลุ่มและขับเคลื่อนโครงการให้กับชุมชน ที่สะท้อนศักยภาพของเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ที่มีบทบาทเป็นตัวหลักให้กับชุมชนและดึงภาคส่วนต่าง ๆ และชาวบ้านในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วม

3. การใช้แอปพลิเคชันให้เป็นประโยชน์ต่อการสื่อสารในการดำเนินโครงการ

การดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะในชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ได้มีการใช้แอปพลิเคชันให้เป็นประโยชน์ ต่อการสื่อสารในการดำเนินโครงการ เช่น การนัดหมายประชุมระหว่างพี่เลี้ยงและแกนนำเด็ก

และเยาวชน การนัดหมายประชุมระหว่างโครงการและหน่วยจัดการ และการดำเนินกิจกรรม ถอดบทเรียนเกี่ยวกับการดำเนินโครงการย่อยและการถอดบทเรียนรวมของชุดโครงการ ของหน่วยจัดการ รวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ เช่น ไลน์ และเพจเฟซบุ๊ก ในการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ข้อมูลโครงการ ไปยังบุคคล กลุ่มบุคคล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายใน และภายนอกชุมชน โดยเฉพาะภาคีเครือข่ายเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมืองภาคเหนือ เช่น บ้านห้วยตอง มีเพจเฟซบุ๊กชื่อว่า “ผ้าทอมือ โรงเรียนบ้านห้วยตอง” ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงพบว่า ในวิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 จึงเป็นเงื่อนไขและตัวเร่งที่สำคัญที่ผลักดันให้เด็ก และเยาวชนต้องพัฒนาทักษะด้านการใช้เครื่องมือสื่อสาร และแอปพลิเคชันต่าง ๆ ผ่านการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้และสืบค้นร่วมกับทีมแกนนำและกลุ่มเพื่อน เพื่อนำไปสู่การพัฒนา ช่องทางการทำงาน และติดตามงานที่ก้าวข้ามข้อจำกัดที่โควิด-19 สร้างขึ้น นอกจากนี้ แกนนำเด็ก และเยาวชนยังได้สะท้อนให้เห็นอีกว่าโควิด-19 ยังเป็นเสมือนแรงกระตุ้น ในการพัฒนาศักยภาพ ของตนเองและมองหาช่องทางอื่น ๆ ในการพัฒนากลุ่มและเครือข่ายที่ไม่จำเป็นต้องพัฒนาบนพื้นที่ ทางกายภาพ หรือลักษณะ face-to-face เท่านั้น หากแต่กลุ่มและเครือข่ายยังสามารถพัฒนาขึ้นได้ บนแพลตฟอร์มออนไลน์ ที่เด็กและเยาวชนพบว่า สามารถย่นความซับซ้อนของกระบวนการทำงานลง และลดความสิ้นเปลืองทั้งในแง่ของต้นทุนและเวลาลงได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของผลลัพธ์ของโครงการฯ ยิ่งทำให้เห็นว่า ผลการประเมินในเชิงปริมาณที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามทุกรายการ อยู่ในระดับมากขึ้นไป เนื่องจากพื้นที่ดำเนินโครงการทั้ง 5 หมู่บ้าน ล้วนส่งเสริมให้เกิดผลลัพธ์ของโครงการ ปรากฏดังต่อไปนี้ (1) แกนนำเด็กและเยาวชนมีความตระหนักและเห็นประโยชน์เรื่องสุขภาพ และภูมิปัญญาในชุมชน ($\bar{x}=3.92$, S.D.= 0.77), (2) แกนนำเด็กและเยาวชนมีความสามารถในการทำโครงการ ($\bar{x}=3.80$, S.D.= 0.88), (3) แกนนำเด็กและเยาวชนมีการวางแผนการทำ โครงการ สสส. อย่างเป็นระบบ ($\bar{x}=3.83$, S.D.= 0.78), (4) แกนนำเด็กและเยาวชนพร้อมชักชวน ให้เพื่อน ๆ เข้าร่วมทำโครงการ ($\bar{x}=4.12$, S.D.= 0.78), และ (5) แกนนำเด็กและเยาวชน อยากให้มีโครงการ สสส. แบบนี้อีก ($\bar{x}=4.32$, S.D.= 0.83) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการประเมินผลลัพธ์ของโครงการ

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วน เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ผลการ ประเมิน
การประเมินผลลัพธ์ของโครงการ	4.00	0.68	มาก
1. แกนนำเด็กและเยาวชนมีความตระหนักและเห็นประโยชน์เรื่อง สุขภาพและภูมิปัญญาในชุมชน	3.92	0.77	มาก
2. แกนนำเด็กและเยาวชนมีความสามารถในการทำโครงการ	3.80	0.88	มาก
3. แกนนำเด็กและเยาวชนมีการวางแผนการทำ โครงการ สสส. อย่างเป็นระบบ	3.83	0.78	มาก
4. แกนนำเด็กและเยาวชนพร้อมชักชวนให้เพื่อน ๆ เข้าร่วมทำโครงการ	4.12	0.78	มาก
5. แกนนำเด็กและเยาวชนอยากให้มีโครงการ สสส. แบบนี้อีก	4.32	0.83	มากที่สุด

ผลการประเมินผลกระทบของโครงการ พบว่า จากการสัมภาษณ์ที่เลี้ยง การสนทนากลุ่ม กับเด็กและเยาวชน และการสังเกตผลการดำเนินงานของกลุ่มตัวอย่างแล้ว พบว่า หลังจากดำเนิน โครงการฯ แล้วเสร็จ พื้นที่เกิดผลกระทบใน 2 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การสร้างอาชีพและรายได้จากการขายของออนไลน์

จากการประเมินผลกระทบของโครงการฯ คณะผู้วิจัยพบว่า ในแง่ของผลกระทบ ทางเศรษฐกิจ พบว่า เด็กและเยาวชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายขยะรีไซเคิล การขายไก่พื้นเมือง การขายผักปลอดสารเคมี และการขายสุกร แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของ โควิด-19 ในพื้นที่ของโครงการฯ ที่ดูเสมือนเป็นข้อจำกัดนั้น กลับกลายเป็นตัวเร่งสำคัญในการพัฒนา ช่องทางทางการค้าในรูปแบบออนไลน์ เพื่อที่จะเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาจาก “โครงการสืบสานทอผ้าและภูมิปัญญาเลี้ยงไก่พื้นเมืองโรงเรียนบ้านห้วยตอง” ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง ที่ได้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจขึ้น เนื่องจากโครงการฯ ดังกล่าว ช่วยสร้างรายได้เพิ่มให้กับเด็กและเยาวชน ทั้งที่ได้จากการขายผลผลิตให้กับคนในหมู่บ้าน และชุมชนใกล้เคียง นอกจากนี้ ยังมีการสร้างช่องทางการขายสินค้าในรูปแบบตลาดออนไลน์ ผ่านเพจเฟซบุ๊กชื่อว่า “ผ้าทอมือ โรงเรียนบ้านห้วยตอง” อีกด้วย

ในส่วนนี้ คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าโควิด-19 เป็นเงื่อนไขสำคัญที่กระตุ้นให้ชุมชน เด็กและเยาวชนพยายามพัฒนาช่องทางการขายผลิตภัณฑ์ที่ก้าวข้ามข้อจำกัด ทั้งในเชิงพื้นที่ ทางกายภาพและการแพร่ระบาดของโควิด-19 อีกทั้งคณะผู้วิจัยยังพบว่า การพัฒนาช่องทางการขายสินค้าออนไลน์เพื่อเพิ่มรายได้ขึ้น ยังเป็นปัจจัยเร่งที่สำคัญในการเชื่อมโยงผู้ขายที่เป็น กลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงที่มีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงตลาด หรืออีกนัยหนึ่งคือ เป็นกลุ่มผู้จำหน่าย สินค้าที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลจากทั้งกลุ่มลูกค้าและตลาดในรูปแบบออฟไลน์ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ในยุคของการแพร่ระบาดของโควิด-19 เช่นนี้ ตลาดออนไลน์ ได้แก่ เว็บไซต์และแพลตฟอร์ม ออนไลน์ต่าง ๆ ล้วนเป็นพื้นที่พิเศษที่ถูกพัฒนาขึ้น เพื่อเอาชนะวิกฤตการณ์โควิด-19 และข้อจำกัด ในเชิงพื้นที่ทางกายภาพ

2. การสร้างพื้นที่ในการนำเสนอสินค้าที่สะท้อนอัตลักษณ์และประเพณีท้องถิ่น ของชนเผ่าพื้นเมือง

จากกรณีของบ้านห้วยตอง ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง สำหรับการพัฒนาเว็บเพจเฟซบุ๊ก ชื่อ “ผ้าทอมือ โรงเรียนบ้านห้วยตอง” นอกจากจะมีเป้าหมายเพื่อเป็นการขายสินค้าให้กับผู้บริโภคแล้ว ยังเป็นการพัฒนาพื้นที่เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ผ่านตัวสินค้า เพื่อให้ผู้บริโภค และสังคมภายนอกได้รับรู้ รวมทั้งการพัฒนาพื้นที่ผ่านเว็บเพจหรือช่องทางออนไลน์ขึ้นนี้ เปรียบเสมือนเป็นกลในการอนุรักษ์ สืบทอด และต่อยอดภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ให้กับ ชาวปกากะญอบ้านห้วยตอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัฒนธรรมการแต่งกาย ที่แกนนำเด็กและเยาวชน ในโครงการได้เป็นส่วนหนึ่งในการอนุรักษ์ สืบสาน และต่อยอดกระแสความนิยมด้านการแต่งกาย เช่น ชุดปกากะญอ ของบ้านห้วยตอง ให้ออกไปสู่สายตาคนภายนอกชุมชน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเนื้อหา และรูปแบบของการทอผ้านั้น มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่นับว่าเป็นศิลปะอันล้ำค่าของชุมชน ที่แกนนำ เด็กและเยาวชนในโครงการได้ธำรงรักษาไว้ให้คงอยู่ต่อไปอย่างภาคภูมิใจ นอกจากนี้ โครงการย่อยอื่น ๆ ได้แก่ โครงการส่งเสริมการปลูกผักอินทรีย์ เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัยในชุมชนของบ้านห้วยตอง

บ้านขุนวิน และบ้านหนองมณฑา ก็สามารถสะท้อนวิถีชีวิตด้านการบริโภคอาหาร ผ่านกระบวนการรักษาเมล็ดพันธุ์พื้นบ้านที่เป็นต้นทุนทางธรรมชาติของชุมชน เพื่อนำเข้าสู่กระบวนการผลิตเพื่อบริโภคของชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองได้อย่างน่าสนใจ ดังนั้น พื้นที่ออนไลน์ที่ถูกพัฒนาขึ้นในยุคโควิด-19 นี้ คณะผู้วิจัยมองว่า แม้จะเป็นพื้นที่ที่ถูกพัฒนาขึ้นท่ามกลางสภาวะวิกฤต แต่ก็สามารถเอาชนะข้อจำกัดได้อย่างหลากหลายแง่มุม กระทั่งทำให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่าง ๆ ขึ้น อาทิ ผลกระทบทางเศรษฐกิจ ที่ช่วยเพิ่มรายได้ให้กับกลุ่มเป้าหมายและชุมชน ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและเกิดกลไกในการสืบสานศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในรายละเอียดของผลกระทบของโครงการฯ ยิ่งทำให้เห็นว่าการประเมินในเชิงปริมาณที่เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามทุกรายการ อยู่ในระดับมาก เนื่องจากพื้นที่ดำเนินโครงการทั้ง 5 หมู่บ้าน ล้วนส่งเสริมให้เกิดผลกระทบของโครงการปรากฏดังต่อไปนี้ (1) แกนนำเด็กและเยาวชนมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ เพื่อจัดทำโครงการ ($\bar{x}=3.60$, S.D.= 0.72), (2) แกนนำเด็กและเยาวชนมีความสามารถในการนำความรู้ และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนมาทำโครงการ ($\bar{x}=4.00$, S.D.= 0.97), (3) คนในชุมชนมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานของเด็กและเยาวชน ($\bar{x}=3.97$, S.D.= 0.88), (4) เด็ก เยาวชน และพี่เลี้ยง สนใจทำโครงการมาเรื่อย ๆ แม้ว่าจะจบโครงการของ สสส. ไปแล้ว ($\bar{x}=4.07$, S.D.= 0.84), และ (5) เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมด้านสุขภาพที่ดีขึ้น เช่น กินอาหารที่มีประโยชน์, ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ($\bar{x}=4.15$, S.D.= 0.88) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการประเมินผลกระทบของโครงการ

รายการประเมิน	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ผลการประเมิน
การประเมินผลกระทบของโครงการ	3.96	0.73	มาก
1. แกนนำเด็กและเยาวชนมีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ เพื่อจัดทำโครงการ	3.60	0.72	มาก
2. แกนนำเด็กและเยาวชนมีความสามารถในการนำความรู้ และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนมาทำโครงการ	4.00	0.97	มาก
3. คนในชุมชนมีส่วนร่วมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงาน ของเด็กและเยาวชน	3.97	0.88	มาก
4. เด็ก เยาวชน และพี่เลี้ยง สนใจทำโครงการมาเรื่อย ๆ แม้ว่า จะจบโครงการของ สสส. ไปแล้ว	4.07	0.84	มาก
5. เด็กและเยาวชนมีพฤติกรรมด้านสุขภาพที่ดีขึ้น เช่น กิน อาหารที่มีประโยชน์, ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์	4.15	0.88	มาก

นอกจากนี้ ยังพบว่าบางโครงการ ได้แก่ โครงการส่งเสริมการจัดการขยะ บ้านขุนแปะ ยังสามารถพัฒนารูปแบบการจัดการขยะที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ บนฐานความตระหนัก และเข้าใจในการจัดการขยะ รวมถึงมีการพัฒนากลไกการติดตามและสร้างแรงจูงใจในการคัดแยกขยะ ตั้งแต่ระดับของครัวเรือน ชุมชน และผู้ประกอบการ เพื่อการคัดแยกขยะ การใช้ประโยชน์จากขยะ และทำให้ปริมาณขยะลดลง ยิ่งไปกว่านั้น ยังสามารถออกแบบมาตรการหรือข้อตกลงของชุมชน ในการจัดการขยะที่ได้รับการยอมรับและนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกันของคนในชุมชน ดังนั้น ชุมชนจึงมีระบบการจัดการขยะอย่างถูกวิธี ช่วยลดปริมาณขยะลดลง ตลอดจนการเชิญชวนให้นักท่องเที่ยว เข้ามามีบทบาททั้งระดับของการสร้างความเข้าใจให้รับทราบข้อมูลโดยทั่วไป และระดับของการ เข้ามามีความร่วมมือนในการจัดการขยะกับชุมชนด้วย

อภิปรายผล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของการดำเนิน โครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะชุมชนชนเผ่าพื้นเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2564 ซึ่งคณะผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงปริมาณ เป็นการศึกษาศึกษาโดยการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามจากพี่เลี้ยง กลุ่มเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์ ในพื้นที่ดำเนินโครงการฯ ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาโดยใช้การสัมภาษณ์พี่เลี้ยง การสนทนากลุ่มกับเด็กและเยาวชน และการสังเกตผลการดำเนินงานของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งในภาพรวมปรากฏผลการประเมิน ดังนี้ (1) ด้านผลผลิต คือเกิดแกนนำและการพัฒนากลุ่มเด็ก และเยาวชนชาติพันธุ์ในพื้นที่ดำเนินโครงการ เกิดกลไกเชิงบูรณาการในการขับเคลื่อนโครงการ สุขภาวะชุมชน และเกิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการทำงานร่วมกัน (2) ด้านผลลัพธ์ คือเกิดการรวมกลุ่มและขยายกลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชน เพื่อใช้เวลา ให้เกิดประโยชน์สำหรับการศึกษาและตระหนักรู้เกี่ยวกับสุขภาวะและภูมิปัญญาของชุมชน และ (3) ด้านผลกระทบ คือเกิดการสร้างอาชีพและรายได้จากการขายของออนไลน์ และการสร้าง พื้นที่ในการนำเสนอสินค้าที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้แบ่งเนื้อหา การอภิปรายออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ การประเมินผลผลิต, ผลลัพธ์ และผลกระทบ ดังรายละเอียด ตามลำดับต่อไปนี้

ผลผลิตจากการดำเนินโครงการฯ เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ คือการเกิดแกนนำและการพัฒนา กลุ่มเด็กและเยาวชนชาติพันธุ์ในพื้นที่ดำเนินโครงการ, การเกิดกลไกเชิงบูรณาการในการขับเคลื่อน โครงการสุขภาวะชุมชน และการเกิดพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์จากการทำงาน ร่วมกัน ซึ่งข้อค้นพบ 3 ลักษณะดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มบุคคลที่เข้ามามีบทบาท ในการขับเคลื่อนประเด็นสุขภาวะของชุมชนชาติพันธุ์นั้น ไม่ได้มีเพียงกลุ่มบุคคลที่มีวิสัยทัศน์ และคุณวุฒิสูงทางสังคมสูงเท่านั้น แต่ยังมีกลุ่มเด็กและเยาวชนที่สามารถสร้างกลไกและพื้นที่ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงการขับเคลื่อนประเด็นสุขภาวะของชุมชนได้ อีกทั้งกลุ่มเด็กและ เยาวชนยังสามารถดำเนินกิจกรรมการสร้างเสริมสุขภาวะผ่านองค์กรที่ไม่เป็นทางการได้ ซึ่งแตกต่าง จากงานวิจัยของ ธาดา วรรณปิยกุล, ทองอินทร์ ไหวดี, สิงหา จันทริยวงศ์, และ ปิยศักดิ์ สีดา (2565) ที่ศึกษาเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพตนเองของชาติพันธุ์ไทย-ลาว หลังสถานการณ์โควิด-19

และพบว่าประชาชนเกิดการตื่นรู้และปรับเปลี่ยนค่านิยมการดูแลสุขภาพ จากการมีองค์กรที่มีความเป็นทางการต่าง ๆ เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุน ไม่ว่าจะเป็น สำนักพระพุทธศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ในขณะเดียวกัน ผลการศึกษาเรื่อง กระบวนการแก้ไข ป้องกันและฟื้นฟู การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ของกลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์ โดย สราวุธย์ วิจิตรปัญญา, พระศรีพัชโรดม, พระครูสิริพัชรโสภิต, พระปลัดธนเดช สมจิตโตพระมนุศักดิ์ อุตตโม, นิติกรวิฑูมา และ ธนกร ธรรมกลานต์ (2565) ก็ยังปรากฏผลที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การขับเคลื่อนประเด็นด้านสุขภาวะในชุมชนมักเริ่มต้นจากบุคคลและองค์กรภายนอกที่มีความเป็นทางการ นั่นคือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข เพื่อเข้ามากระตุ้นให้ประชาชนรับรู้บทบาทหน้าที่และความสามารถในการดูแลสุขภาพของตนเอง ทว่าในการศึกษารั้งนี้ กลับปรากฏผลในทิศทางตรงกันข้าม เพราะแม้ว่าจะไม่มีองค์กรที่เป็นทางการเข้ามาเริ่มต้นในการนำกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุน แต่กลุ่มเด็กและเยาวชนกับพี่เลี้ยงโครงการ ก็สามารถระดมพลังและผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม รวมถึงสร้างกลไกและพื้นที่ในการขับเคลื่อนประเด็นด้านสุขภาวะผ่านโครงการพลังเด็กและเยาวชน สร้างเสริมสุขภาวะในชุมชนจนสำเร็จได้

ผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการฯ โดยสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ถือเป็นปัจจัยเร่งเชิงบวกที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและขยายกลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชน เพื่อใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ สำหรับการศึกษาและตระหนักรู้เกี่ยวกับสุขภาวะและภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งในข้อค้นพบเรื่องการตระหนักรู้นี้ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ วชิรินทร์ คำสา, วรรณรัตน์ ลาวัณ, และ สมสมัย รัตนกริฑากุล (2564) เรื่อง ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดหัวใจ ในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เป็นกลุ่มเสี่ยงในจังหวัดตาก ที่พบผลการศึกษาว่าการรับรู้ความสามารถแห่งตนเป็นปัจจัยนำของตัวบุคคล (Predisposing Factor) ซึ่งมีอิทธิพลซึ่งทำให้เกิดการแสดงพฤติกรรมสุขภาพ ยิ่งไปกว่านั้น หากมีปัจจัยเสริม (Reinforcing Factor) จากการสนับสนุนทางสังคม จะยิ่งส่งผลทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมสุขภาพออกมาอย่างสม่ำเสมอและเหมาะสม เปรียบเช่นข้อค้นพบในการวิจัยประเมินผลนี้ ที่กลุ่มแกนนำเด็กและเยาวชนต่างยินดีศึกษาเรียนรู้ และตระหนักรู้เกี่ยวกับสุขภาวะและภูมิปัญญาของชุมชน ผ่านการดำเนินโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะที่สอดคล้องกับความสนใจของแกนนำฯ และบริบทของชุมชน เช่น การปลูกผักปลอดสารเคมี การเลี้ยงไก่และสุกร และการจัดการขยะ ซึ่งสอดคล้องกับผลการประเมินผลลัพธ์ในเชิงปริมาณที่พบว่า แกนนำเด็กและเยาวชนมีความตระหนักและเห็นประโยชน์เรื่องสุขภาพและภูมิปัญญาในชุมชน และมีความสามารถในการทำโครงการด้านสุขภาวะ โดยมีทักษะด้านการวางแผนเพื่อจัดทำโครงการอย่างเป็นระบบ รวมทั้งยังได้ชักชวนให้เพื่อน ๆ และผู้ใหญ่ในชุมชนให้เข้าร่วมโครงการ เพื่อเป็นการขยายผลเรื่องการตระหนักรู้เกี่ยวกับสุขภาวะและภูมิปัญญาของชุมชน นอกจากนี้ ผลลัพธ์ที่ปรากฏอีกประการหนึ่ง อันเป็นผลจากการดำเนินโครงการฯ ก็คือแกนนำเด็กและเยาวชนสามารถประยุกต์ใช้แอปพลิเคชันผ่านสมาร์ทโฟนให้เกิดประโยชน์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจกรรมการติดต่อประสานงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามแผน แม้ว่าจะต้องเผชิญกับความยากลำบากในสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ก็ตาม ซึ่งข้อค้นพบนี้ มีเนื้อหาสอดคล้องกับผลการศึกษาของ

เอกชัย ทวีปวรชัย (2564) เรื่อง แนวทางอนุรักษ์พิธีกรรมทางความเชื่อของชาติพันธุ์เมี่ยนในประเทศไทย ที่เล็งเห็นโอกาสว่าในยุคที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสูง จำเป็นต้องมีการบูรณาการส่งเสริมการเรียนรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมและเพิ่มพูนความรู้ทางภูมิปัญญาต่าง ๆ ผ่านระบบออนไลน์ โดยเฉพาะกับกลุ่มคนรุ่นใหม่

ผลกระทบจากการดำเนินโครงการฯ พบว่า ในสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ได้พลิกวิกฤตให้กลายเป็นโอกาสแก่กลุ่มเด็ก เยาวชน พี่เลี้ยงโครงการ และชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองจังหวัดเชียงใหม่ อย่างน้อย 2 ประการ ได้แก่ การสร้างอาชีพและรายได้จากการขายของออนไลน์ และการสร้างพื้นที่ในการนำเสนอสินค้าที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน แม้ว่าในขั้นตอนการประเมินผลกระทบ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำเนินโครงการจะไม่ยาวนานมาก แต่ก็พอจะมองเห็นแนวโน้มผลกระทบทั้งสองประการดังกล่าวได้ ทั้งนี้ อาจต้องพิจารณาร่วมกับผลการประเมินผลกระทบที่เก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามที่พบว่า แกนนำเด็กและเยาวชนมีความสามารถในการนำความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน มาเป็นฐานในการดำเนินโครงการด้านการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีในชุมชน เช่น การปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ และทอผ้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน แล้วนำไปขายทั้งในรูปแบบออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อสร้างอาชีพและรายได้ แม้ว่าโครงการพลังเด็กและเยาวชนสร้างเสริมสุขภาวะในชุมชน ที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สสส. สำนัก 6 จะสิ้นสุดลง ยิ่งไปกว่านั้น ในสถานการณ์การแพร่ระบาดโควิด-19 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันที่โครงการฯ ดำเนินการอยู่นั้น กลับเป็นการพลิกวิกฤตให้กลายเป็นโอกาส โดยการมุ่งใช้สื่อสังคมออนไลน์มาเป็นช่องทางหลักในการขายสินค้าที่สะท้อนอัตลักษณ์ชุมชนชนเผ่าพื้นเมืองให้ออกสู่สายตาผู้คนนอกชุมชน และสามารถขายสินค้าได้อย่างต่อเนื่องต่อไป ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวนี้ เป็นไปในทิศทางเดียวกับผลการศึกษาของ ปวลักษณ์ สุรัสวดี (2566) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการละครเยาวชนฐานชุมชน เพื่อสร้างการเรียนรู้จิตสำนึกร่วมและอัตลักษณ์จากเรื่องเล่าว่า เยาวชนเป็นกลุ่มที่จะช่วยนำเสนอเรื่องราวหรือปัญหาของชุมชนในประเด็นที่เยาวชนสนใจและไม่อาจเพิกเฉยต่อประเด็นปัญหานั้นได้ เช่นเดียวกับข้อค้นพบจากการประเมินโครงการฯ นี้ที่พบว่า เยาวชนรู้สึกเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ชุมชนของตน จึงได้นำความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน มาเป็นฐานในการดำเนินโครงการด้านการสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีในชุมชน กระทั่งพัฒนาต่อยอดและขยายผลไปยังกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ตนเอง ครอบครัว และชุมชน นั่นเอง

ทั้งนี้ ตามกรอบเนื้อหาเรื่องสุขภาวะขององค์การอนามัยโลก ที่เล็งเห็นว่าการมีสุขภาวะที่ดีนั้นควรตระหนักถึงทั้งสภาวะทางร่างกาย จิตใจ สังคม และจิตวิญญาณ คณะผู้วิจัยจึงขออภิปรายผลการประเมินโครงการฯ นี้ไปตามกรอบเนื้อหาเรื่องสุขภาวะขององค์การอนามัยโลกดังกล่าวไว้ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง สุขภาวะทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งการดำเนินโครงการฯ ประสบความสำเร็จเรื่องการพัฒนาอาหารปลอดภัยในชุมชน การส่งเสริมสร้างรายได้ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีซึ่งส่งผลโดยตรงต่อทั้งร่างกายและจิตใจของกลุ่มเด็กและเยาวชน เพราะชุมชนมีอาหารที่ได้จากการปลูกผัก และการเลี้ยงสุกรและไก่พื้นเมืองปลอดสารพิษไว้บริโภคในครัวเรือน อีกทั้งกลุ่มเด็กและเยาวชนยังสามารถสร้างรายได้เสริมจากการเลี้ยงสุกรและไก่พื้นเมืองดังกล่าวได้อีกด้วย

นอกจากนี้ โครงการฯ ยังประสบความสำเร็จในเรื่องของการสร้างระบบและกลไกการจัดการขยะที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย และส่งผลดีต่อทั้งสุขภาวะทางร่างกายและจิตใจของสมาชิกในชุมชน

ประการที่สอง สุขภาวะทางสังคม การดำเนินโครงการฯ นี้ ถือว่าประสบความสำเร็จในมิติของการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ ในกลุ่มเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง โดยการขับเคลื่อนการทำงานผ่านระบบและกลไกการดำเนินโครงการฯ อย่างมีส่วนร่วมภายในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน เนื่องจากลักษณะของการทำงานดังกล่าวถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์และสังคมให้มีความยั่งยืนทั้งในเชิงกลไกและโครงสร้าง ด้วยวิธีการบ่มเพาะความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน

ประการที่สาม สุขภาวะทางจิตวิญญาณ การดำเนินโครงการฯ นี้มีส่วนอย่างสำคัญในการพัฒนาความรู้สึกปลอดภัย ความรู้สึกมั่นคงทางอาชีพและรายได้ รวมถึงความรู้สึกมีคุณค่าในอัตลักษณ์ทางสังคมหรือศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนช่วยเสริมสร้างให้มีสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้ กล่าวคือ การที่กลุ่มเด็กและเยาวชนร่วมกันผลิตอาหารปลอดภัยไว้รับประทานในครัวเรือน และการจัดการขยะในชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ต่างก็ช่วยหนุนเสริมให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยในชีวิต ตลอดจนการสร้างอาชีพและพัฒนาช่องทางการจำหน่ายสินค้า แม้ต้องเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ก็มีส่วนอย่างสำคัญต่อการสร้างความรู้สึกรับประกันทางอาชีพและรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาช่องทางการจำหน่ายผ่านช่องทางออนไลน์ ยังเปรียบเสมือนพื้นที่ในการสร้างการรับรู้ทางสังคมที่มีต่อกลุ่มเด็กและเยาวชนชนเผ่าพื้นเมือง ให้พวกเขามีความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยสื่อสารผ่านอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้ชนเผ่าพื้นเมืองมีตำแหน่งแห่งที่ในสังคม

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ในส่วนของการข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ทางคณะผู้วิจัยเห็นว่า การขับเคลื่อนโครงการควรมุ่งเน้น 3 หลักการที่มีลักษณะของการขับเคลื่อนโครงการในระดับชุมชนหรือพื้นที่เป้าหมายที่มีลักษณะเฉพาะ ดังนี้

1. การขับเคลื่อนโครงการควรให้ความสำคัญกับการศึกษาบริบทของชุมชนหรือพื้นที่ของการจัดทำโครงการฯ กล่าวคือ การศึกษาบริบทของชุมชนหรือพื้นที่ที่จัดทำโครงการ จะทำให้ผู้จัดทำโครงการสามารถวิเคราะห์และค้นหาศักยภาพ ต้นทุน รวมทั้งเงื่อนไขและข้อจำกัดของพื้นที่ได้ นอกจากนี้ การจัดทำโครงการควรให้ความสำคัญกับการศึกษาศักยภาพของกลุ่มเป้าหมายและการพัฒนากลุ่มเป้าหมายให้สามารถเป็นกลไกในการขับเคลื่อนโครงการด้วยตนเอง ทั้งนี้แนวทางการขับเคลื่อนโครงการในลักษณะดังกล่าว คณะผู้วิจัยมองว่าจะสามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นด้วยศักยภาพของชุมชนเองและมีชุมชนเป็นเจ้าของที่แท้จริง

2. การขับเคลื่อนโครงการควรให้เกิดบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ และการประสานความร่วมมือ เนื่องจากการจัดทำโครงการที่พัฒนาต่าง ๆ ในชุมชนหรือพื้นที่ห่างไกล ย่อมมีข้อจำกัดเรื่องการเข้าถึงทรัพยากรและความช่วยเหลือ ซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องพบเจอกับข้อจำกัดและปัญหาในการจัดทำโครงการ ดังนั้น แนวทางในการจัดทำโครงการที่ดี ควรพัฒนาโครงการขึ้น บนฐานกระบวนการของการมีส่วนร่วม ตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำ อีกทั้งควรเกิดขึ้นจากการบูรณาการหรือประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนและประชาชน เพื่อหนุนเสริมการดำเนินโครงการ ทั้งในแง่ของกำลังพล ความรู้ความสามารถ และทรัพยากรอื่น ๆ เพื่อขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย

3. การขับเคลื่อนโครงการควรตระหนักในเรื่องของความยั่งยืนของโครงการ กล่าวคือ เพื่อไม่ให้เกิดการจัดทำโครงการเป็นเพียงโครงการชั่วคราว หมดงบประมาณก็หมดงาน หรือขาดความต่อเนื่อง ดังนั้น แนวทางในการจัดทำโครงการ จึงควรสร้างตระหนักในเรื่องของการสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งเกิดขึ้นบนความสำคัญและความต้องการของพื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง รวมถึงการสร้างความรู้สึกรับเป็นเจ้าของ และการประสานความร่วมมือ เพื่อสร้างความตระหนักต่อทุกภาคส่วนเกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติที่จะส่งผลให้การดำเนินโครงการเป็นไปอย่างราบรื่น และมีประสิทธิภาพมากขึ้น คณะผู้วิจัยเห็นว่าการดำเนินโครงการที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ และจำเป็นต้องดำเนินโครงการภายใต้วิกฤตการณ์ อาทิ การแพร่ระบาดของโควิด-19 นั้น ควรมีแนวทางในการดำเนินงาน 3 ประการ ดังนี้

1. การดำเนินโครงการที่พึงระวังเกี่ยวกับความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ สำหรับการจัดทำโครงการในพื้นที่ที่มีบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่าง และมีความจำเพาะสูง โดยเฉพาะในแง่ของการขับเคลื่อนประเด็นเรื่องสุขภาวะกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ห่างไกล ควรให้ความสำคัญกับความแตกต่างด้านภาษา วัฒนธรรม และอาหารการกินที่อาจนำไปสู่ข้อพิพาทและความรุนแรงทางวัฒนธรรมได้

2. การดำเนินโครงการที่มีแผนงานชัดเจนแต่มีความยืดหยุ่นในรูปแบบของการกำกับ ดูแล และติดตามงาน กล่าวคือ จากบทเรียนของการดำเนินโครงการทั้ง 5 โครงการย่อยในงานวิจัยนี้ พบว่าแนวทางในการทำงานที่ระบุเป็นแผนงานที่ชัดเจน มีความสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการอย่างมาก อย่างไรก็ตาม คณะผู้วิจัยยังพบว่าสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 เป็นอีกสภาวะที่ส่งผลให้หน่วยจัดการ พี่เลี้ยง และแกนนำเด็กและเยาวชน ต้องปรับรูปแบบของการทำงาน โดยเฉพาะในส่วนของการกำกับ ดูแล และติดตามผลการทำงาน ซึ่งต้องมีลักษณะที่ยืดหยุ่นมากขึ้น เพื่อให้เอื้อต่อการทำงาน ดังนั้น แนวทางการทำงานที่ดี จึงควรเป็นแนวทางที่สามารถปรับเปลี่ยนหรือยืดหยุ่นได้อย่างสอดคล้องและเหมาะสมกับสถานการณ์จริง

3. การดำเนินภายหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ กล่าวคือ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง การสานต่อ และความยั่งยืนที่แท้จริง คณะผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางการดำเนินงานหลังเสร็จสิ้นโครงการฯ ควรมุ่งเน้นไปที่การติดตามผลในระยะยาวของโครงการ เช่น ผลผลิตที่เป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชนต้นแบบ หรือรูปแบบของการจัดการขยะในพื้นที่ห่างไกล รวมถึงระบบและกลไกการทำงานของแกนนำเด็ก และเยาวชนสร้างสุขภาวะชุมชนชาติพันธุ์ เพื่อพัฒนาต่อยอดโครงการหรือขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

- ชานนท์ โกมลมาลย์, และคณะ. (2562). รายงานการศึกษา การส่งเสริมให้ท้องถิ่นสนับสนุนสภาเด็กและเยาวชน และกลุ่มเด็กและเยาวชน ริเริ่มทำกิจกรรมสร้างสรรค์ และแก้ไขปัญหาในชุมชน สังคมของตนเอง. กรมกิจการเด็กและเยาวชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ. https://www.dcy.go.th/public/mainWeb/file_download/1646108595063-695155125.pdf
- ธาดา วรรณปิยกุล, ทองอินทร์ ไหวดี, สิงหา จันทริยวงศ์, และปิยศักดิ์ สีดา. (2565). “บวร” เพื่อการดูแลสุขภาพตนเองของชาติพันธุ์ไทย-ลาว หลังสถานการณ์โควิด-19. *วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน*, 8(3), 93-93.
- ธานินทร์ คุพหามนท์. (2557). ผลกระทบทางสังคมต่อชุมชนจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคมสู่ด่านชายแดนห้วยโก๋น จังหวัดน่าน. *วารสารบัณฑิตวิจัยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่*, 5(2), 37-50.
- ปวลักษณ์ สุรัสวดี. (2566). ถอดบทเรียนนักรณรงค์ละครประยุกต์: กระบวนการละครเยาวชนฐานชุมชนเพื่อสร้างการเรียนรู้จิตสำนึกร่วมและอัตลักษณ์จากเรื่องเล่าของเยาวชน. *วารสารวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์*, 2(1), 78-120.
- ปิยะราช เทพสุภา. (2560). *การประเมินโครงการบ้านมั่นคง: กรณีศึกษาชุมชนตาบลงบางโปร่งอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรปราการ* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์). ThaiLIS. <http://libdcmis.nida.ac.th/thesis6/2560/b201165.pdf>
- พงษ์ วิเศษสังข์. (2554). เทคโนโลยีสารสนเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. *วารสารนักบริหาร*, 31(1), 124-130.
- ภรณ์ หลาวทอง. (2559). *ตัวแบบการพัฒนาเพิ่มขีดความสามารถทางการแข่งขันของวิสาหกิจชุมชนประเภทผลิตภัณฑ์ผ้าและเครื่องแต่งกายในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีปทุม). ThaiLIS. <http://dspace.spu.ac.th/handle/123456789/5453>
- ภรณ์ นิลกรณ์, และคณะ. (2563). การประเมินผลรูปแบบการป้องกันการใช้สารเสพติดรายใหม่ในเยาวชน โดยความร่วมมือของภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จังหวัดนครปฐม. (รายงานการวิจัย). ศูนย์ศึกษาปัญหาการเสพติด (ศศก.) คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2549). *การประเมินโครงการ: แนวคิดและแนวปฏิบัติ*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วัชรินทร์ คำสา, วรรณรัตน์ ลาวัณ, และสมสมัย รัตนกริชากุล. (2564). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการป้องกันโรคหลอดเลือดหัวใจในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เป็นกลุ่มเสี่ยงในจังหวัดตาก. *วารสารคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 29(3), 76-89.
- ศุภวัฒน์ ปภัสสรากาญจน์. (2559). การนำทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงและตัวแบบตรรกะเพื่อการปรับตัวด้านภูมิอากาศ มาใช้ในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น. *วารสารการบริหารท้องถิ่น*, 9(1), 41-58.

- สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย. (2563). *เอกสารสถานการณ์และสภาพปัญหาโดยรวมของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย*. สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย.
- สรวิชัย วัชรวิญญา, พระศรีพัชโรดม, พระครูสิริพัชรโสภิต, พระปลัดธนเดช สมจิตโตพระมนูศักดิ์ อุตตโม, นิติกรวิฑูมา, และธนกร ตรกมลกานต์. (2565). กระบวนการแก้ไขป้องกันและฟื้นฟูการแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ของกลุ่มชาติพันธุ์ อำเภอลำปาง จังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา. *Journal of Modern Learning Development*, 7(7), 233-247.
- สฤณี อาชวานันทกุล, และคณะ. (2560). *โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางสังคมสำหรับกิจการเพื่อสังคม และจัดทำกรณีศึกษานำร่อง*. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. https://drive.google.com/file/d/16h_aROe7-AnVo2-f_LjQgPCE1XmtbokV/view?pli=1
- อภิเชษฐ์ ทับเมือง. (2562). *ผลกระทบทางสังคมวัฒนธรรมของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดสระแก้ว*, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์). ThaiLIS. <https://repository.nida.ac.th/handle/662723737/5101>
- เอกชัย ทวีปราชย์. (2564). แนวทางอนุรักษ์พิธีกรรมทางความเชื่อของชาติพันธุ์มลายูในประเทศไทย: การวิเคราะห์สวด. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 8(2), 88-104.
- Darwin, C. (1859). *The origin of species*. Modern Library.
- Haferkamp, H., & Smelser, N. J. (eds.). (1992). *Social change and modernity* (Vol. 19). University of California press.
- Luhmann, N. (1982). *The differentiation of society*. Columbia University Press.
- Redfield, R. (1953). The natural history of the folk society. *Social Forces*, 224-228.
- Von Bertalanffy, L. (2010). General systems theory. *The science of synthesis: exploring the social implications of general systems theory*, 103.
- WHO. (2001). *Basic documents*. (43rd ed.). World Health Organization.